

פרשת בא, המדור - הגיגים, ד"ר חזות גבריאל

הנושא: חוק 'שימור הבחירה'

לפלא הוא כיצד מקדישה התורה כל הרבה פסוקים לתיאור המאבק בפרעה ועבדיו. המכות מתוארות ומפורטות ברמה מעוררת תמיהה, בהשוואה לדוגמה, למספר הפסוקים שהוקדשו לבריאת העולם. זאת ועוד, במה 'זכה' פרעה נציג העולם האלילי לכבוד גדול כל כך? להתייחסות אלוקית? ודוק, המקרא מעמיד במרכז העלילה את משה ואהרן ואת פרעה ועבדיו. עם ישראל השרוי באותה עת בעבדות נוראית, מצוי ברקע הסיפור על אף היותו הנמען המרכזי. ספק אם פשוטי העם ידעו בכלל על הדרמה שהתחוללה במצרים בזמן אמת. נראה כי התורה מציבה את פרשת הכבדת הלב, הניסים והמכות כנושא העומד בזכות עצמו המשולב היסטורית בסיפור יציאת מצרים, 'שתי ציפורים במכה אחת'.

אכן, מטרת התורה הוא לתאר את ההיסטוריה האנושית במחזור חיים זה בהקשר היהודי ולא את אופן בריאת העולם או את היקום. בנושאים אלו יעסקו המדענים. בהקשר זה יש משמעות עצומה לאריכות בסיפור 'פרעה ועבדיו' בהיותו מקור חשוב לדיון בשאלת 'הבחירה החופשית'. זו אינה שאלה פילוסופית גרידא אלא שאלה בעלת יסודות אמוניים לכלל המין האנושי.

'קשיות הלב' של פרעה מוצגת במקרא כ'קושי' מאתגר בפני הבורא הכל יכול. הפירוט הרב של אופני המכות, קושי הלב, האיום, והחזרה מצביעים על הנהגה אלוקית חשובה מאין כמותה. הקב"ה 'מגיב' לבחירה האוטונומית של יציר כפיו באופן שהוא אינו מסיר ממנו לרגע את זכות 'הבחירה החופשית', היכולת שהפכה אותו ל'נזר הבריאה'. זכות זו היא התנאי ההכרחי ל'תשובה', רעיון הנמצא במהות העולם ואף היה קיים לפני בריאתו. נמצא אם כן כי ההתערבות האלוקית בהיסטוריה האנושית, היא ראשית לכל תוצר של האנושות עצמה. כאשר נוצרים תנאים במציאות המפריים לכאורה את הכוחות האמורים לאזן את כוחות ה'בחירה החופשית' המחויבת מן הבריאה, הקב"ה 'כותב תסריט' חדש, מביים אותו ואף מוציא אותו לפועל. זוהי פונקציית המטרה שהכל נגזר ממנה. כך ממש מסביר הספורנו על אתר:

" ואין ספק שלולא הכבדת הלב היה פרעה משלח את ישראל בלא ספק, לא על צד תשובה והכנעה לאל יתברך שיתנחם (= יתחרט) מהיות מורד, אף על פי שהכיר גודלו וטובו (של ה'), אלא על צד היותו בלתי יכול לסבול עוד את צרת המכות, וזאת (כלומר: אילו חזר בו ונתן לישראל ללכת) לא הייתה תשובה כלל... והנה אמר ה': 'ואני אקשה את לב פרעה', שיתאמץ לסבול המכות ולא ישלח מיראת המכות את ישראל, "למען שיתי אותותי אלה בקרב" (י, א) – שמהם יכירו גודלי וטובי וישובו המצרים באיזו תשובה אמיתית."

רעיון דומה ומשלים אנו מוצאים באמירה החזלית: "כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו", (סוכה נב ע"א). כדי שאדם יקבל שכר או עונש על מעשיו הוא חייב להיות באיזון מוחלט של 'כוחות' הטוב והרע שבו. אם מחמת סיבה כלשהיא שאינה תלויה באדם, מופר איזון זה לאחד מן הכוונים, יהיה זה מנוגד לעיקרון 'הבחירה החופשית'. כאשר אדם לדוגמה, מתעצם רוחנית מחמת עבודתו את הבורא, חלק מן המצוות הופכות להיות עבורו מצוות 'טבעיות' שהאמץ לקיומן מתמעט והולך. יש אם כן צורך ליצור 'איזון' בכוחותיו כדי ש'זכות הבחירה' לא תפגע, וד"ל.

נמצאנו למדים כי התגובה האלוקית בכל מכה ומכה היא מעין 'דו - שיח' עם פרעה המייצג של האנושות האלילית באותה עת. זו אינה רק סוגיה יהודית פרטיקולארית, על אף היותה חלק מסיפור יציאת מצרים. בהדרגתיות מובנית, הקב"ה בונה את 'התיק' של פרעה ושל מצרים. כל אימת שהמכה הייתה קשה מידי או שהשפעתה הייתה עשויה לשנות את האיזון ההכרחי לצורך ה'בחירה החופשית', היה צורך ליצור איזונים חדשים באמצעות אזהרות או באמצעות כתיבת 'תסריט' חדש. יסודות גדולים של הנהגה אלוקית נחשפים לפנינו בסיפור המכות. יסודות הנוגעים לפרט ולכלל.